

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 343.1(477)

*Джевага Сергій Вікторович**ад'юнкт докторантури та ад'юнктури,**Харківський національний університет внутрішніх справ**Джевага Сергей Викторович**адъюнкт докторантуры и адъюнктуры,**Харьковский национальный университет внутренних дел**Djevaga Sergey Victorovich**postgraduate of the doctoral programme and postgraduate military course,**Kharkiv National University of Internal Affairs*

ГНОСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ, РАЗВИТИЯ И СТАНОВЛЕНИЯ ИНСТИТУТА СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ GNOSIOLOGICAL ASPECTS OF OCCURRENCE, DEVELOPMENT AND FORMATION OF SPECIAL KNOWLEDGE INSTITUTE IN CRIMINAL PROCEDURE LAW

Анотація: В статті проводиться теоретичне дослідження гносеологічного аспекту виникнення, розвитку та становлення спеціальних знань в галузі кримінального процесуального права, а також аналіз нормативно-правових актів, які їх врегульовували. Відображено виникнення та становлення процесуальної особи, як носія спеціальних знань, а саме: обізнаної особи, експерта та спеціаліста. Визначені протиріччя, що виникали у зв'язку із залученням осіб, які володіють спеціальними знаннями, а також їх процесуальні права та обов'язки. Встановлені випадки, коли залучення осіб з спеціальними знаннями вперше імперативно закріплено на законодавчому рівні.

Ключові слова: спеціальні знання, обізнана особа, експерт, спеціаліст, лікар, експертиза, допит експерта, висновок експерта, повторна експертиза, кримінальний процесуальний кодекс.

Аннотация: В статье проводится теоретическое исследование гносеологического аспекта возникновения, развития и становления специальных знаний в области уголовного процессуального права, а также анализ нормативно-правовых актов, их регулирующие. Отражено возникновение и становление процессуального лица, как носителя специальных знаний, а именно: сведущего лица, эксперта и специалиста. Определены противоречия, которые возникали в связи с привлечением лиц, обладающих специальными знаниями, а также их процессуальные права и обязанности. Установлены случаи, когда привлечение лиц со специальными знаниями впервые императивно закреплено на законодательном уровне.

Ключевые слова: специальные знания, сведущее лицо, эксперт, специалист, врач, экспертиза, допрос эксперта, заключение эксперта, повторная экспертиза, уголовный процессуальный кодекс.

Summary: The theoretical research of a gnosiological aspect of occurrence, development and formation of special knowledge in the field of criminal procedure law, as well as analysis of statutory and regulatory enactments are being conducted in the article. The occurrence and formation of a procedural person as a holder of special knowledge, videlicet: skilled person, expert and specialist, are specified. Contradictions, arising in connection with involvement of persons possessing special knowledge, as well as their procedural rights and obligations, are determined. Events, when involvement of persons with special knowledge is first imperatively entrenched at the legislative level, are established.

Key words: special knowledge, skilled person, expert, specialist, doctor, expert examination, interrogation of expert, expert evidence, re-examination, criminal procedure code.

Постановка проблеми. Гносеологічний аспект формування та розвитку інституту спеціальних знань досить складний та заплутаний. На його становлення спочатку впливав практичний досвід залучення та застосування спеціальних знань, а потім законодавче регламентування цього процесу та опису особливостей, що призвело до якісних змін в повноті, об'єктивності та неупередженості розслідування кримінальних правопорушень. Але недосконалість законодавчого врегулювання та вплив історичних умов на розвиток кримінального процесуального права створило протиріччя, прогалини та невизначеність в термінології та процесі застосування спеціальних знань, що з одного боку було прогресом, а з іншого відштовхувало назад.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що проведене дослідження по застосуванню спеціальних знань з часів до н.е. по теперішній час висвітлює значні прогалини у сучасному процесуальному законодавстві. Здійснено аналіз першоджерел законодавчого регламентування цього процесу та вперше детально прокоментовано постанови кримінально-процесуальний кодекс РРФСР 1922 р. та 1923 р. та проаналізовано праці вчених, які досліджували дане питання, а саме: Г. Гросса, П.П. Епіфанова, Л.М. Ісаєвої, І.Ф. Крилова, В.М. Махова, В.А. Рожановського, Ю.П. Титова, М.М. Тихомирова, Ю.Г. Торбіна, О.І. Чистякова та ін.

Метою статті є дослідження першоджерел та праць вчених щодо виникнення, розвитку та становленню інституту спеціальних знань. Дослідження законодавчих нововведень, особливостей застосування та прогалин цього інституту та детальний аналіз відображеного інституту спеціальних знань в кримінально-процесуальних кодексах РРФСР 1922 р. та 1923 р.

Викладення основного матеріалу дослідження. Яскравим прикладом застосування спеціальних знань із відомостей, які збереглися до теперішнього часу, є залучення спеціаліста для огляду трупа Юлія Цезаря, убитого замовниками. Обізнаною особою виступив лікар Актистій, який здійснив огляд та установив, що поранення були смертельними [1, с. 10]. Це історичне свідчення залучення лікарів, як спеціалістів для встановлення смерті та причин, що призвели до неї. Так в подальшому лікарі стали першими учасниками із спеціальними знаннями, яких залучали до слідчих дій із розслідування злочинів.

Початковий етап формування криміналістичних знань відображено в практиці слідопита. В цьому напрямку спеціаліста яскраво відобразив Г. Гросс, описавши особу касту слідопитів «кхоях» та їх діяльність із розшуку злочинців в Індії [2, с. 624-625]. В Австрії слідопити «трекери» виконували більш широкі завдання: окрім розшуку злочинців по залишеним слідам на місці злочину, вони також займалися розшуком краденого майна та заблукалої худоби [3, с. 5-6]. Цей досвід дійшов до теперішнього часу, на сьогодні при розслідуванні складних злочинів по залишених слідах події залучають спеціаліста-криміналіста.

При дослідженні законодавчого регламентування діяльності обізнаних осіб в Росії встановлено, що не було прямих вказівок на обізнаних осіб, проведення експертизи та використання спеціальних знань в Судебниках 1497 р., 1550 р., 1589 р. та Соборному Уложенні 1649 р. Більш детальний розгляд ст.ст. 1-4 Глави IV ст.ст. 1, 2 Глави V Соборного Уложення дозволив виявити, що воно не тільки визнає злочинами підробку документів, виготовлення фальшивих грошей, шахрайство з дорогоцінними металами, а також детально описує способи їх вчинення [4]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що поліція та суд використовували індивідуальні методики виявлення таких злочинів або залучали обізнаних осіб для встановлення обставин справи. На теперішній час встановлення всіх обставин кримінального правопорушення по виявленню підробок документів, печаток, штампів, монет, купюр, дорогоцінних виробів і сплавів металів тощо без залучення спеціалістів та проведення експертизи, що потребує знань у багатьох галузях наук, неможливо.

В епоху Ренесансу в Європі підробка документів стала досить розповсюдженим явищем і для протидії якому в другій половині XVI століття, в Парижі утворилась особлива корпорація, члени якої отримали статус присяжних майстрів-письмоведів із дослідження розписок, договорів, рахунків, розпоряджень, почерків та підписів, що оспарювались в судовому порядку. У 1604 році в Парижі вийшла робота Франсуа Демаля «Поради по розпізнанню підроблених рукописів для того, щоб уміти бачити і виявляти всякі підробки: з докладним і повним поясненням мистецтва письма, про

те, як розпізнати і розшифрувати приховані і таємні письмена», яка присвячена експертизі документів та в подальшому сприяла розвитку методологічної бази інституту почеркознавчої та технічної експертизи документів.

За дослідженням І.Ф. Крилова, першим законодавчим актом, що дійшов до нас та вводив державну регламентацію проведення судової експертизи вважається Іменний Указ Государя Царя та Великого Князя Петра Олексійовича від 6 березня 1699 р. «О порядке исследования подписей на крепостных актах в случае возникшего о подлинности оных спора или сомнения, о писании крепостей в поместных и вотчинных делах в поместном приказе, а не на Ивановской площади, и о потребном числе свидетелей для крепостных актов» [5, с. 58]. Указом вперше формувався інститут обізнаних осіб та встановлювався єдиний регламент дослідження документів та встановлювалась обов'язковість наявності свідків для посвідчення кріпосних актів. Також являлось обов'язковим за спірними справами, що перебувають у провадженні Помісного наказу, «руки свідчити» – досліджувати підписи на кріпосних актах тільки дяками і піддячими наказів. Це стосувалось дослідження спірних документів, тобто про діяльність обізнаних осіб у цивільному судочинстві. До того ж приділено багато уваги порядку оформлення кріпосних актів з метою усунення суперечок з їх автентичності [6, с. 14]. Ці базові вимоги послугували основою формування інституту оформлення та засвідчення документів в цивільному законодавстві.

Подальша законодавча регламентація використання лікарів, як обізнаних осіб, була здійснена Петром I в Артикулі військовому від 26.04.1715 р., де зокрема в артикулі 154 зазначалось, що «Того ради зело нужно есть, чтоб сколь скоро кто умрет, который в драке был и бит, поколот, или порублен будет, лекарей определить, которые бы тело мертвое взрезали, и подлинно розыскали, что какая притчина к смерти ево была, и о том имеют свидетельство в суде на письме подать, и оное присягою своею подтвердить» [7]. Це послугувало основою формування інституту судово-медичної експертизи та законодавчої регламентації в обов'язковому встановленні причини смерті, також вказувався метод дослідження – розтин трупа, встановлювався порядок оформлення і вводилась присяга.

Початком законодавчої регламентації психіатричної експертизи в Росії слугував Указ від 6 квітня 1722 р. «О свидетельствовании дураков в Сенате» та пізніше додатковий Указу від 6 грудня 1723 р. [8, с. 14-15]. Навряд це можна розцінювати як початкову форму судово-психіатричної експертизи, тому що освідування проводились не досвідченими лікарями, а членами Сенату по судовим справам з освідування тільки дворянських дітей, які ухиляються від науки і служби під виглядом юродства. Однак це слугувало першою нормативною базою врегулювання цього процесу.

Вперше поняття «обізнані особи» вводиться у 1832 р., у «Своде Законов Российской империи» та ст. 197 цього Зводу, показання обізнаних осіб прямо зазначаються, як прийнятні в якості доказів у кримінальних справах [9, с. 46].

Подальший розвиток інституту обізнаних осіб отримав у Статуті кримінального судочинства від

20.11.1864 р., особливо виділивши огляд та освідування, для здійснення яких потрібні спеціальні знання. У таких випадках залучаються обізнані особи, які володіють знаннями, вміннями та навичками в тій чи іншій сфері наукового пізнання або ремесла, необхідність використання яких виникла при виробництві процесуальних дій [10, с.10]. Також у Статуті щодо обізнаних осіб встановлювались вимоги щодо професії, як зазначалось у ст. 326 «в качестве сведущих людей могут быть приглашаемы: врачи, фармацевты, профессора, учителя, техники, художники, ремесленники, казначеи и лица, продолжительными занятиями по какой-либо службе или части приобретшие особенную опытность» та кваліфікації передбаченої ст. 694 «до исполнения обряда присяги стороны могут отводить сведущих людей по неимению ими тех качеств, которые требуются от них законом» та ст. 350 «повивальные бабки не приглашаются для самостоятельного судебно-медицинского освидетельствования женщин, но могут быть призываемы в качестве помощниц судебного врача» [11].

Проте в Статуті кримінального судочинства 1864 р. не запроваджено термін «експерт», але його запровадили у підзаконних актах, наприклад Циркулярі Міністерства юстиції від 10 січня 1877 р. пропонувалося, що «эксперты должны помещаться в особом списке, а не в общем со свидетелями. Но при всех условиях суд не должен считать экспертов свидетелями» [12, с. 317]. Також у Циркулярах Міністерства юстиції від 21 травня 1870 р. і від 17 лютого 1879 р., де наказувалося судам вирішувати питання про винагороду експертам [13, с. 350].

Першим перехідним положенням судоустрою та виконавчих органів Російської республіки з законодавства Російської імперії слугував Декрет «Про суд» № 1, який затверджений 22 листопада 1917 р. Радою Народних Комісарів. Декрет скасував загальні судові установи, інститути судових слідчих, прокурорського нагляду, інститути присяжного і приватної адвокатури. В той же час ввів місцеві та третейські суди, по цивільним та кримінальним справам невеликої тяжкості (для третейського суду по кримінальним справам приватного обвинувачення), для інших кримінальних справ створювався робітничий та селянський революційний трибунал. Згідно Декрету № 1, досудове слідство по злочинам невеликої тяжкості покладалось на місцевого суддю одноособово та по інших злочинах на слідчу комісію робітничого та селянського революційного трибуналу [14]. Після громадянської війни та відносно мирного співіснування законодавцю стало ясно, що такого роду форми досудового слідства та суду непридатні. Відбулась ліквідація революційних трибуналів та деяких інших надзвичайних органів, а разом з ними і тих «силових» і спрощених процедур, якими вони керувались.

В таких умовах з'явився перший Кримінально-Процесуальний Кодекс РРФСР, який було прийнято 25 травня 1922 р. третьою сесією ВЦВК, дев'ятого скликання [15]. При більш детальному розгляді основних новел цього кримінально-процесуального закону, яке стосується спеціальних знань, слід зазначити, що вперше законодавчо встановлювалась доказова сила висновку експерта, як доказу, що було передбачено ст. 62

КПК 1922 р. Давалось опосередковане визначення особи «експерта» у ст. 67 КПК 1922 р., що являло собою особу, яка володіє спеціальними знаннями в науці, мистецтві чи ремеслі. Законодавчо закріплено в примітці цієї статті випадки, коли обов'язково потрібно залучати експерта, зокрема з метою: встановлення смерті і характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану обвинуваченого або свідка в тих випадках, коли у суду або слідчого з цього приводу виникають сумніви.

Крім цього, надавались повноваження слідчому в залученні експерта при проведенні слідчих дій, зокрема при огляді або освідуванні, згідно ст. 195 КПК 1922 р., що полягало у допомозі слідчому в науково-обґрунтованому, повному та об'єктивному встановленні всіх обставин вчиненого злочину.

Було встановлено обов'язкову професію, якою повинен був володіти експерт, а саме бути лікарем: при огляді та розтині трупу; для освідування потерпілого і обвинуваченого та в інших випадках, де потрібна медична експертиза (мається на увазі встановлення психічного стану свідка чи обвинуваченого), - це передбачалось ст. 196 КПК 1922 р. Також було регламентовано, що слідчий повинен був залучати лікаря, в якості експерта, через 2 відділ медичної експертизи губернських відділів охорони здоров'я, а у разі неможливості, запрошувати найближчого лікаря за місцем знаходження. При встановленні психічного стану обвинуваченого, залучати лікаря-експерта з галузі психіатрії, згідно ст.ст. 199, 201 КПК 1922 р.

Було регламентовано, що проведення експертизи здійснювалось через слідчу дію «допит експерта», згідно ст.ст. 172-176 КПК 1922 р. Крім цього висновком експерта (експертів) оформлювався ними у письмовому вигляді (у разі незгоди експертів у поставлених питаннях, вони повинні особисто викласти кожен висновок окремо). Слідчий наприкінці експертизи складав протокол, в який заносився сам висновок експертизи та усні свідчення по експертизі експерта (експертів), але у випадку незгоди з оформленням, експерт (експерти) міг вимагати доповнення протоколу та внесення в нього поправок. Також зазначимо, що експерт (експерти) мав право за своєю вимогою вносити свідчення до протоколу особисто. Протокол повинен був підписуватись слідчим та експертом (експертами). Допит експерта в суді, згідно ст. 302 КПК 1922 р., проводився в усній формі та являвся висновком експерта, який у подальшому повинний був оформлений експертом у письмовому вигляді, котрий долучається до справи. Підсумовуючи цю новелу КПК 1922 р., слід зазначити, що це значний еволюційний крок, який полягав у законодавчому визнанні доказом експертного дослідження по справі та свідчень експерта по експертним дослідженням або консультаційному висновку. Однак не відбулось процесуального розділення процесів, котрі входять в слідчу дію «допит експерта» та обов'язково оформлювались висновком експерта, який потім вносився в протокол слідчого. Зазначимо, що процесуально не встановлювався порядок проведення експертизи або посилань на виконавчий орган, який повинен був затвердити цей порядок. Це могло призвести до відмінностей призначених експертиз у різних експертів по єдиній обставині вчиненого злочину, що

в свою чергу, ставить під сумнів повноту та об'єктивність досудового розслідування. Також, на нашу думку, не можуть являтися доказом консультаційні свідчення експерта та прирівнюватись до експертного дослідження матеріального об'єкта, явища, процесу. Зазначимо позитивний початковий етап законодавчого узагальненого визначення комплексної або комісійної експертизи, та визначення права кожного експерта на свою думку, по проведеній експертизі.

У цьому Кодексі вперше законодавчо визначались умови та вимоги при проведенні повторної експертизи. Згідно ст. 177 КПК 1922 р., у разі визнання слідчим експертизи недостатньо ясною чи неповною, він вправі був за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, призначити проведення нової експертизи, запросивши для цього інших експертів. Також одноразово використовувався термін «повторна експертиза» у ст. 201 КПК 1922 р., щодо встановлення психічного стану обвинуваченого, що в свою чергу регламентувало проведення повторної експертизи через лікарів-експертів у кількості не менше двох.

Законодавчо було закріплено право експертів на відшкодування витрат майнового, фізичного та інтелектуального характеру за виконання покладених на них обов'язків. Саме за ст. 69 КПК 1922 р., експерти мали право на відшкодування понесених ними витрат по явці та на винагороду за відволікання від звичайних занять, у тому числі винагороду за виконання ними своїх обов'язків з проведення експертизи та дачі показань. Розміри сум, що підлягали сплаті експерту, визначались особливими інструкціями Народного комісаріату юстиції РРФСР. У разі залучення експерта судом, згідно ч.1 ст. 93 КПК 1922 р., суми, які видалися експерту, вносились до судових витрат, які повинні бути відшкодовані засудженим або лягали на державні витрати у випадку: вироку суду про виправдування підсудного або про звільнення підсудного, визнаного винним, від покарання за амністією або давністю злочину; та в разі закриття кримінальної справи.

Підсумовуючи вище викладене щодо КПК 1922 р., слід зазначити, що на той час вперше законодавчо закріплено термін «експерт», який замінив раніше вживаний термін «обізнана особа». Якщо провести аналогію із сьогоденням, то термін «експерт» об'єднував якості спеціаліста та експерта. Особливих вимог до експерта не висувалось (окрім наявності професії лікаря, лікаря-експерта в окремих випадках), слідчий лише засвідчувався в особі експерта перед проведенням слідчої дії «допит експерта» (ст. 173 КПК 1922 р.). Позитивним моментом цього КПК є те, що передбачались права обвинуваченого на клопотання про проведення експертизи, виборі експерта та можливості призначення повторної експертизи, проте останнє слово залишалось за слідчим. Також позитивною новелою було попередження про відповідальність експерта за відмову від дачі висновку та за дачу неправдивого висновку, що передбачено ст. 173 КПК 1922 р.

Новою редакцією КПК РРФСР 1922 р. став Кримінально-Процесуальний Кодекс РРФСР від 15 лютого 1923 р., затверджений ВЦВК 4 сесією, 9 скликання [16]. Причиною прийняття нового КПК стало затвердження нового тексту, який відкоригували відповідно

до приписів прийнятого Постановою ВЦВК від 11 листопада 1922 р. «Про введення в дію Положення про судоустрій Р.Р.Ф.С.Р.» [17]. Це призвело до невеликої зміни КПК та зменшення кількості статей з 481 до 465.

Зазначимо основні зміни в КПК 1923р. у порівнянні з попередньою його редакцією 1922 р. Слід відзначити, що вперше було використано термін «обізнана особа» в примітці ст. 68 КПК 1923 р., де рекомендовано залучати обізнаних осіб для упаковки та пересилки речових доказів на дослідження, якщо при пересилці вони можуть змінити свій склад або зовнішній вигляд. Згідно ст. 193 КПК 1923 р., замість «лікаря» вказувався «судово-медичний експерт», якого залучав слідчий через губернський відділ охорони здоров'я: для огляду та розтину трупу; для освідчування потерпілого і обвинуваченого, та в інших випадках, де потрібна медична експертиза. Ліквідовувалась необхідність при проведенні повторної експертизи для встановлення психічного стану обвинуваченого у залученні не менше двох лікарів-експертів, а також скасовувалась пряма вказівка на залучення нових експертів при проведенні експертиз не пов'язаних з медичною експертизою. Проте була введена пряма вказівка на необхідність залучення нових судово-медичних експертів для проведення нової експертизи за невирішеними питаннями попередньої експертизи (повторна експертиза), виклик яких здійснювався вмотивованою постановою слідчого до відповідного губернського або повітового органу Народного Комісаріату Охорони здоров'я, згідно ст.174 КПК 1923 р.

Підсумовуючи положення КПК 1923 р., слід зазначити, що правовим закріпленням застосування спеціальних знань у досудове розслідування відбулись мінімальні зміни, які у свою чергу відкрили процесуальну прогалину щодо залучення одного і того ж експерта при призначенні повторної експертизи, яка не пов'язана з медичною експертизою. Крім того, нова редакція КПК 1923 р. та подальші її зміни протягом 38 років не повністю вирішили проблеми, пов'язані із застосуванням спеціальних знань у попередньому слідстві, аж до внесення змін у Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28.12.1960 р. [18]. Саме прийняттям Указу Президії Верховної Ради УРСР від 30.08.1971 р. № 117-VIII «Про внесення доповнень і змін до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР» було введено нову процесуальну особу – спеціаліст [19]. Зазначимо, що термін «спеціаліст» застосовується вперше на законодавчому рівні, але тлумачення його не наводиться. Також слід відзначити, що термін «обізнана особа» вже не використовується з моменту прийняття КПК 1960 р. і по сьогодні в нормативно-правових актах УРСР та України.

На теперішній час в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р. вже наводяться визначення термінів «спеціаліст», «експерт», «висновок експерта». Це значний крок в установленні однозначного розуміння та тлумачення на законодавчому рівні обізнаних осіб, яких залучають до кримінального провадження, проте на сьогодні є прогалини в законодавстві, наприклад значення «перевірки» та «ревізії», а також порядок її призначення та інше [20].

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що створення та розвиток галузей наук, техніки, мистецтва та систематичне залучення обізнаних осіб з цих сфер до розслідування кримінальних правопорушень, створило інститут спеціальних знань. Законодавче врегулювання цього процесу пройшло довгий шлях, що створило умови для якісного, повного, об'єктивного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Однак, через вплив історичних умов, виникнення нових злочинів, неможливості одноразового встановлення всіх процесуальних моментів застосування спеціальних знань та відсутність у подальшому до цього інституту достатньої уваги створило протиріччя, прогалини і невизначеність у термінології та процесі застосування спеціальних знань.

Зазначимо, що перша особа із спеціальними знаннями, яку залучили до розслідування кримінального правопорушення, була за професією лікарем. Подальший синтез осіб із спеціальними знаннями створив термін «обізнана особа», але з впливом історичних умов та змінами в законодавстві, термін «обізнана особа» не прижився та змінився на «експерт». Експерти у свою чергу мали переваги в правовому визначенні доказом експертного дослідження та його показань, однак нормативно не встановлено, хто може бути експертом, відсутні посилання на нормативно-правові акти щодо порядку експертного дослідження. Значним кроком у врегулюванні цих питань було прийняття у 28.12.1960 р. КПК УРСР, а саме у визначенні особи експерта та регламентуванні його процесуальних дій та введенням змін в КПК 1960 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30.08.1971 № 117-VIII, що створило нову процесуальну особу – спеціаліст. Зауважимо, що на теперішній час прогалини в законі ще є та сучасні вимоги створюють необхідність в подальшому розвитку інституту спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Рожановский В.А. Судебно-медицинская экспертиза в дореволюционной России и в СССР. М., 1927, – 105 с.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. - Новое изд. Перепеч. С изд. 1908 г.-М.: ЛексЭст.2002-1088с..
3. Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. - 197 с.
4. Тихомиров М.Н., Елифанов П.П. Соборное Уложение 1649 года : учеб. пособие. - Москва : Моск. гос. ун-т, 1961. - 444 с. URL: http://www.hrono.info/dokum/1600dok/1649_00.php
5. Крылов И. Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе / И. Ф. Крылов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 213 с.
6. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. - М.: Изд-во РУДН, 2000. - 296 с.
7. Титов Ю.П., Чистяков О.И. Хрестоматия по истории государства и права России: учеб. пособие – М.: Проспект, 2000. – 472 с. URL: <http://www.booksite.ru/localtxt/hre/sto/mat/ia/y/ist/gos/prav/sssrf/20.htm>
8. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. - М.: Изд-во РУДН, 2000. - 296 с.
9. Исаева, Л.М. Зарождение экспертизы в российском уголовном судопроизводстве // Законность. 2004. - JV» 3. - 46-51 с.
10. Торбин Ю.Г. Теория и практика освидетельствования / Ю. Г. Торбин. – СПб. : Питер, 2004. – 176 с.
11. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864г. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>
12. Российское законодательство X - XX веков: Судебная реформа. В 9-ти томах. Т. 8 / Отв. ред.: Виленский Б.В.; Под общ. ред.: Чистяков О.И. - М.: Юрид. лит., 1991. - 496 с.
13. Российское законодательство X - XX веков: Судебная реформа. В 9-ти томах. Т. 8 / Отв. ред.: Виленский Б.В.; Под общ. ред.: Чистяков О.И. - М.: Юрид. лит., 1991. - 496 с.
14. Декрет «О суде» № 1 от 22 ноября (5 декабря) 1917 г. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Text/DEKRET/o_sude1.htm
15. Постановление ВЦИК от 25.05.1922г. «Об Уголовно-Процессуальном Кодексе (вместе с Уголовно-Процессуальным Кодексом Р.С.Ф.С.Р.) URL: http://www.lawrussia.ru/bigtexts/law_3889/index.htm
16. Постановление ВЦИК от 15 февраля 1923 года «Об утверждении Уголовно-Процессуального Кодекса Р.С.Ф.С.Р.» / «СУ РСФСР», 1923, № 7, ст. 106, «Известия ВЦИК», № 37, 18.02.1923 URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Постановление_ВЦИК_от_15.02.1923_Об_утверждении_Уголовно-Процессуального_Кодекса_Р.С.Ф.С.Р.
17. Кримінально-процесуальний кодекс України / Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 28.12.1960 № 1001-05 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
18. Про внесення доповнень і змін до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР / Президія Верховної Ради УРСР; Указ від 30.08.1971 № 117-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/117-08>
19. Кримінальний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>